

הדרך אל עצמי

ראובן בן-יוסף

גבירותי ורבותי, אני רוצה להודות לכם על שבאתם להשתתף בשמחתי, וכמו כן אני מודה לחבר השופטים על שמצאו אותי ראוי לשמחה זו. אמר לי אחד השופטים שאם אני באמת ראוי, גם אם מעולם לא כתבתי על מנת לקבל פרס, הרי עכשיו על מנת לקבל את הפרס הזה עלי לומר משהו על עצמי ועל דרכי בכתיבה. משום כך אני גולש אל תחום העובדות, מהן מקובלות ומהן דמיוניות לכאורה. עליתי ארצה לפני עשרים שנה, פחות חודש אחד. בערב ראש-השנה תש"ך הגענו אני ואשתי לנמל חיפה, ואנחנו בני עשרים ושתיים שנה ובלי ידיעה בעברית ופנינו מועדות לקיבוץ בגליל העליון. היו מגיעים שונים לעלינו אבל המובהק שבהם היה רצוני להיות משורר עברי, אף כי כאמור לא ידעתי עברית בימים ההם. ישאל השואל כיצד מבקש אדם לכתוב בשפה שאין לו כל ידיעה בה, אבל לא כך שאלו אותנו אז, אלא תמהו ושאלו אם לא השתגענו כשהחלטנו לעבור ממחוזות האושר של אמריקה אל ישראל הדלה, ולהתישב דווקא בספר, בקיבוץ, בצריף. אולי חשבו שנחזור בנו חיש מאותה הַעֵזָה ונתגלגל חזרה אל מחוזות-העושר שנולדנו בהם במקרה, אבל אנחנו חשדנו במקריות. עָלִינוּ על מנת להִשָּׂאֵר בארץ ישראל, זו שבלשונה תמיד עולים אליה ועל כן ברור שהיא הרוממה בארצות.

עָלִינוּ בלי תנאים אבל בתקוות, מהן מקובלות, כמו הרצון להקים בית בארץ, ומהן דמיוניות לכאורה, כמו אותה שאיפה להיות משורר עברי. מה היה קורה אילו היתה נכשלת שאיפה זו, מה היה קורה לנו אז? אבל שאלה כזו מעולם לא שאלנו. שהרי חשדנו במקריות, ולפי תפישתנו נדמה היה שאין הדברים קורים אלא שאנשים עושים אותם, וזו משמעותה של ארץ ישראל עוברנו.

אנשים עושים, גם את השירה. איש ואשה יחדיו, אף כי הוא לבדו כתב והיא משמשת לו מקור רגשות עילאי ואילם. לבדם בצריף, בגשם, כשהיא שוכבת בשמיכת הריון והוא ממלמל לו כל בוקר פסוקי תנ"ך, שלמד בעל-פה בתקווה שיהפכו לו ללשון של כתב, שעה, שעתים, שלוש שעות, עד שהפסוקים חודרים פנימה. עד שאפשר לכתוב בלשון החדשה, לשון הקודש, ניב הנביאים, עֵגֶת התינוקות המשחקים בחוץ, בשפתם של הללו שזכו להנלד בארץ הזאת. עבר זמן רב עד שעמדתי על המרחק שניני ובין אלה שזכו להנלד כאן, הללו שתמהו

(* דברים בטקס הענקת פרס ניומן של האוניברסיטה של ניו-יורק, כ"ט באב תשל"ט, ירושלים.)

ושאלו אם לא השתגענו כשהחלטנו לנטוש את אמריקה למען חיי קושי בארץ ישראל, אשר לפי הבדיחה התפלה רק בטעות לא נקבעה איישיש בקנדה, או שבגלל עוד משגה של משה רבנו לא נמצא בה נפט, או רבש בכל פינה, או שלנה עולמית כזו שבשוויצאריה. אנחנו לא נרתענו מן הקושי, אבל באנו בזמן הלא מתאים. באנו להצטרף אל מחנה החלוצים, אלא שלא באשמתנו באיחור רב מדי. וכך עברנו מקיבוץ לקיבוץ ומשם אל מישור החוף ומשם אל ירושלים, שבה, לפחות, אין חץ בין דור לדור.

עכשיו ממרומי ירושלים אני סוקר את עשרים שנות חיינו בארץ. אני רוצה לראות את העתיד בחיים ובשירה. אני רוצה לראות עתיד שאין בו חץ בין חיים לשירה, עתיד הדומה לאותו רגע עצום בהר סיני, כשכולם ראו את הקולות. כי השירה היא עשייה. נסיון לעשות את החיים שלא במקרה. אין אדם אוהב במקרה, אלא את האשה היפה אשר בחר, ואסור לאדם שיחיה במקרה בנוף שאינו נאה לו. שירי האהבה, שירי הארץ, שירי המלחמה המלווים אותנו תמיד, הם הדברים היוצאים מלב המשורר ונכנסים ללב העם כולם. ואם אני מוצא דופי בשירת ימינו הרי הוא בשירי הכיוון, אותו כיוון שבדורות של גדולה ספרותית תמיד הוביל מן הפרט אל הכלל. אדם אחד, משורר, הרגיש עצמו די גדול לדבר אל כלל הציבור, להפיק מחביון הוויתור ניגוני לשון שיירשמו על דפי הלאום, דוגמות נצח של חיי שעה בדור ההוא. וגם בשעת יסורים היה המשורר מתיצב בכיכר וזועק אל כולם, למען יתעוררו לסבלותיהם. ואילו היום עומדים משוררים על המפתן ומזמינים כל עובר ושב להכנס למטבח שלהם, בתקווה שישטפו להם את הכלים המלוכלכים. אבל גם כך, וגם כשהם שטופי מרירות ומתמסרים לכל רוח חיצונית, אין המשוררים יוצאים מגדר העושים שלא במקרה. אדם מן הישוב עובד מפני שהוא חייב לפרנס את ביתו, ואם שפר מזלו גם משום שהוא מוצא ענין באותה עבודה. ואחר־כך הוא חוזר הביתה, אוכל, משחק עם ילדיו, ואז במקרה הוא פותח את הטלוויזיה או עוסק באיזה תחביב, ויקרה שיטול ספר ליד ואף יקרא בו. אבל מי שיחטא פעם ויכתוב שיר, לעולם לא יחזור לאותו עיסוק באותו אופן. בפעם השניה שיכתוב יידע שאין זה מקרה, ויתחיל לתהות אם לא נתגלתה קצת שירה בנפשו, ודבר זה ייראה לו כבעל חשיבות רבה, עד שלא יסכים בשום מקרה להתעלם מאותו כושר שנתגלה בו.

וזאת למרות מה שמקובל כחוסר הכורח בשירה. אנחנו מוכרחים לאכול, ללון במחסה כל־שהוא, להתלבש, וזה טעם עבודתנו בדרך כלל. ולאחר העבודה, עם גמר שעות הכורח, אנחנו עושים כל מיני דברים על פי מקרה. השירה מרחפת בין הכורח ובין המקרה כמו החיים עצמם.

אכן כנפש המשורר שווה השירה לחיים עצמם. אינה אפשרית בלעדיהם, והמשורר, האנוס על פי הדיבור, מרגיש שאינו יכול לחיות בלעדי השירה. ואולי זה כל ערכו, בסופו של דבר, שהוא זועק אל עולם המתנהל על פי כורח והמשתעשע ומתאכזב לפי מהלך המקרים - הוא זועק אל העולם הגדול שאי אפשר לחיות בלי שירה.

כך בכל לשון ולשון אבל פתחתי בהתנצלות על שנעניתי לומר משהו על עצמי ועל דרכי בכתיבה. ודרך זו הובילה אותי מכתובה באנגלית אל ארץ ישראל ואל שפת אבות שלא הכרתי. והנה כתיבת שירה לא יתכן שתהיה מקרית, אבל אין זה נכון לגבי השפה. את שירי הראשונים כתבתי כמעשה רצוני, אבל השפה שכתבתי בה היתה מקרית. לא למדתי אנגלית בשקדנות שיש עמה יסורים, או אפילו סתם מתוך סקרנות, אלא במקרה, משום שנולדתי באמריקה ולא בארגנטינה או בתימן או בברית־המועצות או בווארשה או בגוש־עציון. ומשהו

בתוכי, שלא טרחתי לעמוד על טיבו, התכחש למקרינות הזאת. הייתי רוצה להאמין שאותה התקוממות נבעה מתכונה לאומית, ירושה מאבותי שלא הכרתי, הללו שקיבלו את התורה לאחר שחזר הקב"ה על כל האומות, עשו ועמון ומואב וישמעאל שלא קיבלו את דבריו, ורק בני ישראל אמרו לו „נעשה ונשמע“. הייתי רוצה להאמין שמעשה אבות תמיד יהיה סימן לבנים, גם על הצד הטוב יותר.

כשם שלא ניתנה לי השפה העברית מלידה ומבטן, כן לא ניתנה תורה לישראל אלא לאחר שהסכימו והתנדבו לקבלה. ועל כן אני מאמין בכשרון עמנו בשירה ובחיים, כל עוד ישוב היהודי בכל דור ודור ויאמר אעשה ואשמע. אין מכריחים אדם לכתוב שיר, ורק אם יעשה ברצון יזכה לשמוע את החזון ולראות את הקול. וגם להיות יהודים אין מכריחים אותנו, ומלה אחת של אי־רצון תוציא אותנו להפקר. אין אדם מזדהה כיהודי במקרה.

רק כשאין לו זהות, כשנשמט מיהדותו, כאילו ניסה לכתוב שירים ועלה רצונו בתוהו, רק אז יזעיף פניו אל העולם ויפסוק שהכל אך מקרה. בלי תכלית טיפסו בעלי החיים מן הים לפני מיליארדי שנים, ומאז לאום מלאום יאמץ ויחלוף, עד הקץ, המזומן לנו לפי תורת הסיכויים. ואין עם יהודי ואין שירה ואין חיים של ממש. אפשר לתמוה על הדברים האלה: למה העם היהודי והחיים והשירה כרוכים יחדיו, מה הקשר ביניהם? עכשיו כשאני נעמד וסוקר את דרכי בארץ, אני רואה את כולנו בישראל כמקיימי ברית חיים ושירה, גם אם עובדה זו אינה אלא דמיונית בעיני חלק ניכר של עמנו כיום. וכשאני מודה לשופטי על שהעניקו לי את פרס ניומן של האוניברסיטה של ניו־יורק, אני נזכר בשם האוניברסיטה ההיא בפי ילידי ניו־יורק: NYU. כילד שמעתי הרבה על NYU בבית. אבי למד שם. לפני כמעט חמישים שנה סיים את לימודיו בהצטיינות ויצא מכותלי האוניברסיטה בתקוות רבות, אבל בשפל הכלכלי לא מצא עבודה ונעשה איש עסקים. ואומנם הצליחו העסקים בידו וכשהגעתי לשנות בגרות הוא ריכר על לבי שאהיה סטודנט מצטיין, וכשהצהרתי שאני רוצה לכתוב שירים אמר שבכך אין כסף.

אבי נפטר לפני תשע שנים ולא הסיר מעלי התנגדותו לשניים אלה: שבכל זאת כתבתי שירים, ושעליתי למדינת ישראל. הקמת המדינה על פי רצון העם נראתה לו כמעשה איוולט, שהרי העולם מתנהל על פי מקרה ומי יודע מה יילד יום. כך הוא נולד במקרה בניו־יורק, ונפטר כבן־בלי־עם על פני מים רבים. הוא, הסטודנט המצטיין ב־NYU, אמר לי שאין כסף בשירה, ועכשיו האוניברסיטה שלו מעניקה לי פרס כספי בזכות השירה שהתעקשתי לכתוב. הייתי רוצה להאמין שבאיזה מקום הוא צוחק לבדיחה התפלה הזאת, אלא שאני רואה אותו במקומו האחרון, כפי שכתבתי בפרק המסיים את הפואמה „מכתבים לאמריקה“:

בְּאֶשֶׁר נִקְרָאתִי מִיִּשְׂרָאֵל לִפְקֹד
אֶת אָבִי הַחֹלֶה, וְכִיתִי לְרֵאשׁוֹנָה
לְדֶרֶךְ בְּאַרְמוֹן, בֵּית שִׁקְנוֹ הַזֶּה
עִם חֹמֶה וְשַׁעַר, בְּמַחֲזוֹ הַחֵם שֶׁל אַמְרִיקָה,
וְלֵאחֶר שֶׁנִּשְׁקַתִּי לְאִמָּא הַנְּרֻגָּשֶׁת
וְלֵאחֲרוֹנָה לְאִבָּא, פְּרֻשְׁתִּי לִישָׁן.
הֵייתִי עֵיף, וְשׁוֹב לֹא רָאִיתִי אֶת אָבִי.

לפנות בקר נחנק בשנתו. האויר
 בניו-יורק היה הרוצח, אמרה אמי.
 בגללו ברחו למחוז החם, אבל שם
 לא נמצא מרפא לראות, רק פתח
 בחומה לבנה, לארמון בלי נסיכים,
 כי אחי נשאר בצפון, אחותי במערב,
 ואני מעבר לים על הרי בשמים.

אך גם בארמון בלי נסיכים נחוצה
 צנאיה, ואבי עצמו צנה על עצמו
 חלקה. הגיעו קרובים, ומכרי הורי
 מן הילידים השאילו סירת מנוע,
 סירה בוז שרציתי כילד, שיכלה
 לחצות את הים. אך הפעם היה ברור
 שלא נתן להרחיק בכלים שאולים.

על כן לא הפלגנו הרבה, אבל כלנו
 מלמלנו, ואחותי שרה, וחוורתתי
 על מה שפסק אבי השבטים על זמנו
 המעט והרע, ואמי יללה יוסף
 ופורה גרגריו בגלים שלום יוסף
 והפיצה אפר גופו, עד שבאנו
 ליבשה שכבר לא ידעה את שמו.

